

Generatieconflict

Vastgeroest denken belemmert noodzakelijke vernieuwing van oude dag

Annemieke Roobeek

Om diegenen die nu tussen de 25 en 40 jaar zijn enthousiast te houden voor het Nederlandse pensioenstelsel zullen oude wetmatigheden overboord moeten om ruimte te maken voor duurzame pensioenvoorzieningen.

Kijk door de ogen van generatie X en Y naar de pensioenen, en je ziet een weinig rooskleurig perspectief op de financiële zekerheid tijdens de oude dag. De kassen van de pensioenfondsen moeten worden aangevuld voor de omvangrijke generatie babyboomers die op grote schaal aan het uitstromen is. Volgens schattingen is er zeker € 120 mrd verdampt door risicovolle beleggingen. Met een toenemende betalingsdruk uit de fondsen aan de babyboomers, zal er dus veel geld bij moeten komen van de jongere generaties. De babyboomers hebben met een betrekkelijk lage inleg en veel premievrije jaren het uitzicht op een lange, onbekommerde oude dag met ten minste 70% van het genoten inkomen. Het zwitserlevengevoel dat de oudere generatie nog zal hebben, is snel aan het wegsmelten voor de jongere generaties. De generaties X en Y zullen daarnaast ook aanzienlijk langer moeten doorwerken om uiteindelijk op veel latere leeftijd dan de babyboomers een oudedagsvoorziening te hebben die bovendien aan fluctuaties onderhevig kan zijn.

Behoor je tot de generatie X of Y, dan moet je volgens de huidige pensioenlogica in de jaren dat je het inkomen het

hardste nodig hebt, een steeds groter deel wegzetten voor een pensioen. Een oudedagsvoorziening waar je niet zeker van weet of je er uiteindelijk wel zoveel van overhoudt als je gehoopt had. Buitenlandse pensioenexperts mogen dan beweren dat Nederland één van de beste pensioenstelsels ter wereld heeft, maar het is zeer de vraag of de stabiliteit ervan de komende decennia even hoog zal zijn als in het verleden. De kans is groot dat de jongere generaties zich zullen afkeren van de collectieve verplichtingen om als werknemer bij te blijven dragen uit 'solidariteit' met de oudere generaties. Bij gebrek aan wederkerigheid — het ultieme bestaansrecht van de pensioenfondsen — zal het moeilijk worden een pakkende én integere verkoopboodschap uit te venten.

Pensioenfondsen mogen over knappe rekenaars beschikken, ze hebben blijkbaar niet zulke doortastende beleggers gehad, want vrijwel geen enkele sector heeft in zo'n korte tijd zulke massale verliezen geleden. Natuurlijk kan daarbij naar de boze buitenwereld gewezen worden, maar ergens is het binnen in die pensioenwereld zelf iets fout gegaan. De logica van de lange termijn wederkerigheid is losser komen te staan van de korte termijn beleggingspraktijk die steeds meer in risicovollere, minder transparante financiële constructies is gegaan.

Daar waar de banken door het stof hebben moeten bijten en excuses hebben moeten aanbieden, lijkt het wel alsof de pensioenfondsen er zonder veel kleerscheuren van af zijn gekomen. Of is dat schone schijn die bestuurders en politici ophouden om dit heikele punt van toekomstige onzekerheid niet nog meer over het voetlicht te brengen?

Terwijl de arbeidsmarkt, en dus het potentieel aan pensioenbetalers, enorm in beweging is, is het opmerkelijk dat de bestuurders van de pensioenfondsen,

maar ook de politiek, nog steeds van oude beelden uitgaan. Het institutionele denken zit zo in de genen van de sociale partners en hun belangenorganisaties, dat zij niet zien dat de wereld sneller verandert dan hun instituties aankunnen. Alsof maatschappelijke dynamiek slechts een rimpeling is en er weer 'back to normal' gegaan kan worden.

Wat is er dan structureel veranderd? Steeds meer vrouwen zijn hoger opgeleid en werken in professionele beroepen. Tegenwoordige zijn er meer meisjes die studeren dan jongens. Op basis van kwaliteit en motivatie zal de jongere generatie vrouwen hun mannelijke collega's straks voorbijgaan, ook in topposities.

Digitaal opgevoed

Vrouwen sparen graag, maar zijn niet gek om te investeren in bodemloze putten. Nu kunnen de pensioenfondsen nog denken dat vrouwen vaak onwetend zijn over hun financiële positie, maar dat zal snel veranderen met meer vrouwelijke professionals op de arbeidsmarkt. Een hele generatie jonge mensen, zoals generatie Y, is al digitaal opgevoed en betreft de hele wereld in hun dagelijks bestaan. Zij denken en handelen anders, sneller en vaak intuïtiever. De ratio van 'pensioen, dat is goed voor je en daarom moet je in het collectief mee' zal niet meer als zoete koek worden aanvaard. Er

Gigamissers
Vrijwel geen enkele sector leed in korte tijd zulke massale verliezen als de pensioensector

zal onmiddellijk op zoek worden gegaan naar alternatieven. Als het huis van de ouders een veilig financieel vooruitzicht als erfenis is, zal de meerwaarde van een werkzaam leven lang investeren in een onzeker pensioen snel inboeten. Jonge mensen zullen creatief nadenken over eigen beleggings- of spaarmogelijkheden waar zij zelf meer sturing aan kunnen geven. Autonomie en zelfdoenvindt deze generatie belangrijk.

En hoe dachten de pensioenfondsen een aantrekkelijk perspectief te bieden aan de groeiende groep studerende, wiens ouders nog migranten waren? Die zijn helemaal niet opgegroeid met het fenomeen pensioenen, dus hoe ga je uitleggen dat dit een heel zinvolle besteding van een groot deel van het inkomen is? Dat is een interculturele uitdaging. Neem tot slot de ervaring van het afgelopen decennium mee dat veel kenniswerkers na hun 35ste graag uit de beknellen structuren van (grote) ondernemingen willen breken en alleen of met anderen het pad van ondernemerschap op willen. Een eigen bedrijf opzetten kost veel geld en inspanning en het wegzetten van pensioengelden is vaak niet de eerste prioriteit. Bovendien zijn pensioenen voor ondernemers vaak onvoordelig, omdat een hoge inleg gevraagd wordt en fiscaal niet altijd gunstig is.

Pensioenfondsen verliezen daarmee de inleg van vitale groepen werkende mensen in de bloei van hun leven. Deze dagelijkse werkelijkheid lijkt niet te zijn doorgedrongen tot de bestuurstafels. In feite vormen de bestuurders en het institutionele denken een belemmering voor de vernieuwing die nodig is om een pensioenstelsel nieuwe stijl op te bouwen.

Het lijkt eenvoudig om de conclusie te trekken dat de laatste babyboomer het licht uit mag doen. Maar dat zou voorbijgaan aan de uitdaging die de pensioenfondsen, de politiek en de sociale partners hebben om mee te gaan met hun tijd en de wensen van de jongere, potentiële deelnemers. Immers, Nederland is nog steeds sterk in de wereld van pensioenen. Meer dan € 1000 mrd is ingelegd, een gigantisch bedrag dat opgebracht is door werknemers en werkgevers. De kernvraag is hoe maak je pensioenen niet de onzekere wereld van morgen, maar de bouwstenen van een duurzame en sociale economie die nu al bijdraagt tot stabiele groei voor later.

Het antwoord ligt voor de hand. Kijk naar wat belangrijke drijfveren van generatie X en Y zijn en je komt al snel uit op duurzaamheid, innovatie en mondiale gerechtigheid. Dat zijn grote begrippen die transformaties inluiden op het gebied van economie, energievoorziening, sociale verhoudingen en internationale relaties. Pensioenfondsen kunnen daar in heel positieve zin aan bijdragen, niet alleen dichtbij in de wijk, in de natuur maar ook elders in de wereld waar financiële impulsen nodig zijn voor een eerlijke ontwikkeling. Voor jonge mensen is

Vastgeroest Men weigert in te zien dat de wereld sneller verandert dan de instituties aankunnen

Foto: Getty Images

de stap van wijk naar wereld slechts een klik op een computer, een iPhone of een digitale leesplank. Het is daarom interessant wanneer pensioengelden in de vorm van stabiele langetermijnbeleggingen ingezet gaan worden om de brug te slaan tussen hier en ver weg, tussen maatschappelijke drijfveren en versnelde realisatie van transformaties die met een klik op de beleggingssystemen ons van wijk tot wereld op een hoger plan brengen.

Grote stappen

Het is geen idealistisch sprookje, want feitelijk zijn deze ontwikkelingen op kleine schaal al aan de gang. Sommige banken zijn al jaren actief in duurzaam beleggen, Triodos voorop met een enorme staat van dienst als pionier. Maar uit het recente onderzoek van VBD0 bieden SNS en ook ING actief duurzame beleggingen en beleggingsopties aan en paren dit met deskundige uitleg aan klanten. Het onderzoek bevestigt dat er de afgelopen jaren een stijgende trend is in duurzaam beleggen. Deze vorm van beleggen is stabiel en heeft een positief rendement op de lange termijn. In de wereld van de (grote) pensioenfondsen is echter ook meer gaande op dit gebied dan de gemiddelde lezer meekrijgt.

Hoewel de omvang van de beleggingen in duurzaamheid en sociale doelstellingen nog zeer beperkt is op het totaal van de ingelegde gelden, hebben zowel APG als PGGM de afgelopen jaren er flink de pas in gezet. Zo maakt APG met zogenaamde 'heatmaps' inzichtelijk hoe verschillende sectoren scoren op duurzaamheid, goed bestuur en global

compact. Een positieve score van een elektronicabedrijf of een verzekeringsmaatschappij kan zo afgezet worden tegen een negatieve score van een farmaceutisch of een mijnbouwbedrijf. Hetultieme dreigmiddel van pensioenfondsen is dat bedrijven die niet voldoen aan de normen voor Environment, Social, Governance (ESG) uitgesloten worden van beleggingen. Op het gebied van verduurzaming van vastgoed, infrastructuur, klimaatverandering, biodiversiteit en microkredieten wordt, volgens de jaarverslagen van APG en PGGM, duurzaam belegd.

Vernieuwers

Al is het nog ondergeschikt aan de bulk van de beleggingen van de pensioenfondsen, er zijn blijkbaar ook vernieuwers hier aan de slag die de koers van de pensioenfondsen nog kunnen draaien voordat de jongere generaties gaan afhaken. Dan zou het wel aan te raden zijn wanneer in de publiciteit meer rechtvaardigheid gegeven wordt aan de ontlukkende initiatieven die zo goed aansluiten bij de drijfveren van generatie X en Y.

Wat wellicht nog meer aandacht heeft, is niet alleen de beleggingen buiten Nederland, maar vooral ook in Nederland. Met een talmende, zwalkende Nederlandse overheid op het gebied van de transitie naar hernieuwbare energie is er veel voor te zeggen dat de pensioenfondsen flink gaan insteken op een versnelde transformatie van fossiele brandstoffen naar hernieuwbare energiebronnen. In de ons omringende landen is hier de afgelopen tien jaar veel vooruitgang geboekt. Nederland loopt enorm achter en dreigt ook de economische voordelen van een hoogwaardige cleantech-industry te gaan missen.

De uitdaging voor de pensioenfondsen wordt om in andersoortige coalities van samenwerkingspartijen te denken. Zoals ABN Amro momenteel met Urgenda de zonnepanelen uit China haalt en hier voor particulieren (voor)financiert, zo zullen pensioenfondsen ook met andere partijen moeten samenwerken.

Duurzaamheid is één bron van innovatie en economische vernieuwing. Brede lagen van de bevolking en vele nieuwe en bestaande bedrijven, die nu ook geld inleggen bij de pensioenfondsen, steunen die ontwikkeling. Wanneer de zichtbaarheid en de effectiviteit van pensioenfondsen van wijk tot wereld toenemen, kan de kloof met de jongere generaties worden overbrugd. Ook dan zullen andere vormen van pensioeninleg nodig zijn, maar zal er meer zekerheid zijn over de instroom van pensioengelden, omdat de relevantie ervan nu al tastbaar is. Met een doorgaande instroom en een duurzame langetermijnbeleggingsportefeuille worden risico's laag gehouden en het rendement verzekerd. ■

Annemieke Roobeek is hoogle-
raar strategie en transformatie-
management, Nyenrode Busi-
ness Universiteit en directeur
van MeetingMoreMinds